

AMICI CURIAENING INVESTITSIYA SHARTNOMASIDAGI ARBITRAJIDAGI HUQUQIY ROLI VA POZITSIYASI

Eshimbetova Sevara Baxtiyor qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xususiy huquq fakulteti 3-bosqich talabasi

Seshimbetova8@gmail.com

ANNOTATSIYA

Investitsion shartnomalar bo'yicha arbitraj investorlar va davlatlar o'rtasidagi nizolarni hal qilishning mashhur mexanizmiga aylandi. Bunday jarayonlarning murakkabligi sharoitida amici curiae yoki "sud do'stlari" ning ishtiroki katta e'tiborni tortdi. Ushbu maqolada amici curiae ning investitsiya shartnomasi arbitrajidagi huquqiy roli va pozitsiyasi, ularning funksiyalari, ta'siri va ularning ishtiroki bilan bog'liq rivojlanayotgan huquqshunoslik o'rganiladi. Tegishli sud amaliyoti, ilmiy adabiyotlar va institutsional qoidalarni tahlil qilish orqali ushbu maqola investitsiya shartnomasi bo'yicha nizolar natijalarini shakllantirishda amici curiae ahamiyatini har tomonlama tushunishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: *Investitsion shartnomalar, "sudning do'stlari", amicus brieflari, ICSID, UNCITRAL, ekspertiza va turli nuqtai nazarlar yoki qo'shimcha ma'lumotlarni taqdim etadigan shaxslar yoki tashkilotlar, hakamlik muhokamasi*

AMICI CURIE'S LEGAL ROLE AND POSITION IN INVESTMENT PRODUCTION ARBITRATION

Eshimbetova Sevara Bakhtiyor qizi

Tashkent state university of law

3rd year student of Private law faculty

Seshimbetova8@gmail.com

ABSTRACT

Investment treaty arbitration has become a prominent mechanism for resolving disputes between investors and states. Amidst the complexity of such proceedings, the involvement of amici curiae, or "friends of the court," has garnered significant attention. This paper delves into the legal role and position of amici curiae in investment treaty arbitration, exploring their functions, impact, and the evolving jurisprudence surrounding their participation. Through an analysis of relevant case law, scholarly literature, and institutional rules, this paper aims to provide a

comprehensive understanding of the significance of amici curiae in shaping the outcomes of investment treaty disputes.

Key words: *Investment companies, "friends of the court", amicus briefs, ICSID, UNCITRAL, individuals or companies providing expertise and different points of view or additional information, arbitration proceedings*

ПРАВОВАЯ РОЛЬ И ПОЗИЦИЯ АМІСІ СУРІАЕ В АРБИТРАЖЕ ПО ИНВЕСТИЦИОННЫМ ДОГОВОРАМ

Эшимбетова Севара Бахтиёровна

Ташкентский государственный юридический университет

Студентка 3 курса факультета Частного права

Seshimbetova8@gmail.com

АННОТАЦИЯ:

Арбитраж по инвестиционным договорам стал важным механизмом разрешения споров между инвесторами и государствами. Среди сложности подобных разбирательств значительное внимание привлекло участие amici curiae, или «друзей суда». В данной статье рассматривается правовая роль и положение amici curiae в арбитраже по инвестиционным договорам, исследуются их функции, влияние и развивающаяся судебная практика, связанная с их участием. Посредством анализа соответствующей судебной практики, научной литературы и институциональных правил данная статья призвана обеспечить всестороннее понимание значения amici curiae в формировании результатов споров по инвестиционным договорам.

Ключевые слова: *Инвестиционные договоры, «друзья суда», записки amicus, ICSID, UNCITRAL, отдельные лица или организации, предоставляющие экспертные знания и отличающиеся мнения или дополнительную информацию, арбитраж*

KIRISH

Investitsion shartnomalar bo'yicha arbitrajda amici curiae yoki "sud do'stlari" ning roli va mavqei oshkoralik, adolatni ta'minlash va kengroq jamoat manfaatlarini hisobga olishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Amici curiae - bu nizoning tarafi bo'lmagan, ammo sudga ko'proq asosli qaror qabul qilishda yordam berish uchun ekspertiza, turli nuqtai nazarlar yoki qo'shimcha ma'lumotlarni taqdim etadigan shaxslar yoki tashkilotlar.

Amici curiae ning investitsion shartnomalar bo'yicha arbitrajdagi ishtiroki bilan bog'liq huquqiy asos sudlar orasida farq qiladi va xalqaro investitsiya shartnomalarida izchil belgilanmagan. Biroq, ular tobora ko'proq e'tirof etilmoqda va sudning ixtiyoriga ko'ra, protsessda taqdim etishlariga ruxsat berilayapti.

Amici curiae nizolashayotgan tomonlar tomonidan to'liq ko'rib chiqilmagan huquqiy, siyosat yoki texnik masalalar bo'yicha qimmatli fikrlarni keltirishi mumkin. Ularning taqdimnomalari xalqaro huquq tendentsiyalari, inson huquqlarining oqibatlarini, atrof-muhit muammolari va hakamlik sudining natijalariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan boshqa jamoat manfaatlarini hisobga olish kabi keng doiradagi mavzularni qamrab olishi mumkin.

Amici curiae nizolashayotgan tomonlar bilan bir xil yuridik maqomga ega bo'lmasa-da, ularning ishtiroki hakamlik jarayonining qonuniyligi va shaffofligini oshirishi mumkin. Sudlar adolatli va samarali hal etilishini ta'minlash uchun tomonlarning manfaatlarini amici curiae taqdimotlarining protsessga potentsial ta'siri bilan ehtiyotkorlik bilan muvozanatlashi kerak.

Amicus curiae tarixi Qadimgi Rimga borib taqaladi, u yerda huquqiy nizoda bevosita ishtirok etmagan shaxslar ba'zan sudga yordam berish uchun o'z nuqtai nazarlarini taklif qilishgan. Biroq, bugungi kunda tushunilgan tushuncha ingliz umumiy huquqidan kelib chiqqan. O'rta asrlarda Angliyada sudlar "amicus curiae"ga nizolarni hal qilishda yordam berish uchun huquqiy dalillar keltirishi yoki ma'lumot taqdim etishiga ruxsat bergan. Bu shaxslar odatda ishda ishtirok etmagan, lekin tegishli tajribaga ega bo'lgan huquqshunos yoki olimlar edi. Bundan keyin amicus curiaedan foydalanish 20-asrda Qo'shma Shtatlarda sezilarli darajada kengaydi. Qiziqish guruhlari, advokatlik tashkilotlari va olimlar huquqiy masalalar bo'yicha qo'shimcha istiqbollarni yoki tajribalarni taklif qilish uchun "sudning do'stlari" sifatida qisqacha ma'lumotlarni taqdim etishlari odatiy holga aylandi. Vaqt o'tishi bilan amicus brieflari bir nechta muhim huquqiy ishlarda muhim rol o'ynadi va fuqarolik huquqlaridan tortib, atrof-muhitni tartibga solishdan intellektual mulk huquqigacha bo'lgan masalalar bo'yicha sud qarorlarini shakllantirdi. Misol uchun, Braunga qarshi Ta'lim kengashi (1954) asarida amicus brieflari segregatsiyaning bolalarga ta'siri bo'yicha ijtimoiy fanlar bo'yicha tadqiqotlar haqida tushuncha berdi. AQSh Oliy sudi amicus briefinglarini ayniqsa xush ko'radi, ko'pincha ularni ishda bevosita ishtirok etuvchi tomonlar taqdim etgan dalillar bilan birga ko'rib chiqadi. Ko'pgina hollarda, bu briefinglar sudning qonunni talqin qilishiga va uning yakuniy qarorlariga ta'sir ko'rsatdi.

Bugungi kunda amicus curiae brieflaridan foydalanish Amerika Qo'shma Shtatlarida ham shtat, ham federal sudlarda, shuningdek, dunyoning boshqa ko'plab

huquq tizimlarida keng tarqalgan. Ular, ayniqsa, murakkab huquqiy yoki faktik masalalar bo'yicha sudlar e'tiboriga turli nuqtai nazar va ekspertizalarni jalb qilish uchun qimmatli vosita bo'lib xizmat qilishda davom etmoqda.

Umuman olganda, amicus curiae tarixi uning qadimgi Rimda vaqti-vaqti bilan bo'lgan amaliyotidan qonunning rivojlanishi va talqin qilinishiga hissa qo'shib, zamonaviy sud jarayonlarining tan olingan va ta'sirchan jihatiga o'tishini aks ettiradi.

"Amicus curiae" lotincha atama bo'lib, "sud do'sti" deb tarjima qilinadi. Yuridik kontekstda bu ishda taraf bo'lmagan, ammo sudga qaror qabul qilishda yordam berish uchun ekspertiza, ma'lumot yoki istiqbollarni taklif qiladigan shaxslar yoki tashkilotlarga tegishli. Amici curiae ning roli sud muhokamasida bevosita ishtirok etuvchi tomonlar tomonidan taqdim etilmagan qo'shimcha tushuncha, tahlil yoki dalillarni taqdim etishdan iborat. Kontseptual jihatdan, amici curiae ishning natijasiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan turli nuqtai nazarlarni, tegishli huquqiy tamoyillarni yoki faktik ma'lumotlarni taqdim etish orqali sudning ko'rib chiqish doirasini kengaytirishga xizmat qiladi. Ular sudning murakkab huquqiy yoki faktik masalalarni tushunishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin bo'lgan maxsus bilim, tajriba yoki tadqiqotlarni taklif qilishlari mumkin. Amici curiae brieflari odatda bir tomonning pozitsiyasini qo'llab-quvvatlash yoki muqobil istiqbolni taqdim etish uchun sudga yuborilgan yozma arizalardir. Ushbu brifinglarda huquqiy dalillar, faktik tahlillar, siyosat natijalari yoki ish bo'yicha boshqa tegishli mulohazalar ko'rib chiqilishi mumkin. Sud ushbu ma'lumotlarni sud muhokamasida bevosita ishtirok etuvchi tomonlar tomonidan taqdim etilgan dalillar bilan bir qatorda ko'rib chiqishi mumkin va turli nuqtai nazarlarni va dalillarni asosli qaror qabul qilish uchun tortishi mumkin.

Sud protsessida amici curiae roli turli nazariy nuqtai nazardan ko'rib chiqilishi mumkin, ularning har biri ularning funktsiyasi va ta'siri haqida tushuncha beradi. Misol uchun, demokratik nuqtai nazardan amici curiae sud jarayonining shaffof va inklyuzivligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Jismoniy shaxslar va tashkilotlarga o'z tajribalari va istiqbollarini qo'shishga ruxsat berish orqali sudlar kengroq jamiyat manfaatlari va qadriyatlarini aks ettiruvchi ko'proq asosli qarorlar qabul qilishi mumkin. plyuralistik nazariyada esa davlat siyosati va huquqiy natijalarni shakllantirishda turli xil ovozlar va manfaatlarning muhimligini ta'kidlaydi. Amici curiae turli manfaatdor tomonlarni, advokatlik guruhlarini va hamjamiyatlarni ifodalaydi, bu esa ish bo'yicha turli manfaatlarni har tomonlama ko'rib chiqish imkonini beradi.

Instrumental nazariyaga ko'ra, amici curiae ning asosiy maqsadi sudga sud muhokamasida bevosita ishtirok etuvchi tomonlar tomonidan taqdim etilmagan

qo'shimcha ma'lumotlar va dalillarni taqdim etishdir. Murakkab huquqiy yoki faktik masalalar bo'yicha ekspertiza va tahlillarni taklif qilish orqali amici curiae sudlarga aniqroq va ma'lumotli qarorlar qabul qilishga yordam beradi. Yuridik realism nazariyasi huquqiy qoidalar va qarorlarning amaliy ta'sirini ta'kidlab, ularning shaxs va jamiyatga qanday ta'sir qilishiga e'tibor qaratadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, amici curiae sud qarorlarining ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy oqibatlari haqidagi tushunchasini shakllantirish orqali sud natijalariga ta'sir qilishi mumkin. Kritik huquqiy tadqiqotlar nazariyasi tanqidiy huquqshunos olimlar amici curiae rolini huquq tizimining kuch dinamikasi va tengsizliklarini kengroq tanqid qilishning bir qismi sifatida ko'rishlari mumkin. Amici curiae qimmatli tushunchalarni berishi mumkin bo'lsa-da, ular ishtirok etayotgan tomonlarning resurslari va ta'siriga qarab, adolatga erishishdagi mavjud nomutanosibliklarni aks ettirishi va davom ettirishi mumkin. Institutsional nuqtai nazardan amici curiae roli huquqiy tizim faoliyatining ajralmas qismi ekanligini isbotlaydi. Sudlar tashqi ekspertlar va manfaatdor tomonlarning ishtirokiga ruxsat berish orqali ularning qonuniyligi, ishonchliligi va nizolarni hal qilish va huquqiy doktrinani shakllantirishdagi samaradorligini oshirishi mumkin.

Umuman olganda, ushbu nazariyalar sud jarayonini boyitish, adolat va inklyuzivlikni ta'minlash hamda qonunchilikni rivojlantirishga ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini aks ettiruvchi sud protsessida amici curiae ning ko'p qirrali rolini ta'kidlaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Amici curiae yoki "sud do'stlari" ning investitsiya shartnomasi bo'yicha arbitrajda ishtirok etishi ma'lum arbitraj instituti qoidalariga va manfaatdor tomonlarning roziligiga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, odatda ularning ishtirokini tartibga soluvchi ba'zi umumiy tamoyillar va ko'rsatmalar mavjud.

Umuman olganda, investitsiya shartnomasi bo'yicha arbitrajda amici curiae ishtirok etishi uchun arbitrajda ishtirok etuvchi tomonlarning roziligi talab qilinadi. Sud, odatda, amici curiae ishtirokiga ruxsat berish protsessda to'g'ri va foydali bo'ladimi yoki yo'qligini ko'rib chiqadi. Har bir arbitraj instituti amici curiae ishtirokini tartibga soluvchi o'z qoidalari va tartiblariga ega bo'lishi mumkin. Masalan, Investitsion nizolarni hal qilish bo'yicha xalqaro markaz (ICSID) va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro savdo huquqi bo'yicha komissiyasi (UNCITRAL) kabi institutlar amici curiae ishtirokiga qaratilgan maxsus qoidalarga ega bo'lishi mumkin. Amici curiae sudga tegishli huquqiy masalalar bo'yicha o'z tajribasi yoki istiqbollarni taqdim etgan holda huquqiy brifing yoki yozma

taqdimnomalar yuborishga ruxsat berilishi mumkin. Ushbu brifinglar odatda huquqiy dalillarga qaratilgan va ular biron bir partiyaning manfaatlarini himoya qilmasligi mumkin. Amici curiae odatda hakamlik muhokamasining tarafi bo'lmagan hisoblanadi. Ularning vazifasi qo'shimcha huquqiy tahlil yoki dalillarni taklif qilish orqali sudga yordam berishdir. Amici curiae tribunalga xolis va mustaqil tahlil taqdim etishi kutilmoqda. Ular biron bir partiya tarafdori emas va o'z dalillarini xolisona taqdim etishlari kerak. Tribunal amici curiae ishtiroki sud jarayonini asossiz ravishda uzaytirmasligi yoki murakkablashtirmasligini ta'minlash uchun ularning ishtirokiga cheklovlar qo'yishi mumkin. Sud qaror qabul qilishda amici curiae taqdimotlarini ko'rib chiqish yoki ko'rib chiqish yoki ushbu taqdimnomalarga nisbatan og'irlikni ko'rib chiqishda o'z ixtiyoriga ega. Amici curiae hakamlik muhokamasining boshqa ishtirokchilari zimmasiga yuklanganlarga o'xshash maxfiylik majburiyatlariga ega bo'lishi mumkin.

Amici curiae investitsiya shartnomasi arbitrajida ishtirok etishi sudning ixtiyoriga va arbitraj institutining amaldagi qoidalari va tartiblariga bog'liq. Ularning ishtiroki murakkab huquqiy masalalar bo'yicha qimmatli tushuncha va istiqbollarni berishi mumkin, ammo hakamlik jarayonida adolat va samaradorlikni ta'minlash uchun ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi kerak.

ICSID va UNCITRAL qoidalariga e'tibor qaratgan holda arbitraj qoidalarining tegishli qoidalarini ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Investitsion nizolarni hal qilish xalqaro markazi (ICSID):

- Amicus Curiae ishtiroki: ICSID Konventsiyasining 37-moddasi 2-bandiga binoan, tribunal, agar zarur deb hisoblasa, nizoning tarafi bo'lmagan shaxs yoki yuridik shaxsga (masalan, amicus curiae) yozma ariza taqdim etishiga ruxsat berishi mumkin. shaxs yoki yuridik shaxs nizo uchun ahamiyatli deb hisoblagan har qanday masala bo'yicha bayonot.

- Tribunalning ixtiyori: amici curiae ishtirokiga ruxsat berish to'g'risidagi qaror sudning ixtiyorida. 37-moddaning 2-bandi tribunalga amicus curiae taqdimoti zarurligini aniqlash vakolatini beradi.

- Maxfiylik va jamoatchilikka kirish: ICSID jarayonlari odatda maxfiy bo'lsa-da, 48-modda (3) mukofotlar topshirilgandan so'ng, ommaga e'lon qilinishini belgilaydi. Amicus curiae tomonidan taqdim etilgan har qanday yozma bayonot sud tomonidan chiqarilgan har qanday konfidensiallik to'g'risidagi buyruqni hisobga olgan holda davlat ro'yxatiga kiritilishi mumkin.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro savdo huquqi komissiyasi (UNCITRAL):

- Amicus Curiae taqdimnomalari: UNCITRAL arbitraj qoidalari amici curiae ishtirokini alohida ko'rib chiqmaydi. Biroq, UNCITRAL Qoidalarining 22-qoidasi tribunalning protsessni o'zi uchun zarur deb hisoblagan tarzda yuritish vakolatini, shu jumladan, agar zarur bo'lsa, yozma bayonotlar yoki amicus curiae brifinglarini taqdim etishga ruxsat beradi.

- Tribunal vakolati: ICSIDga o'xshab, UNCITRAL qoidalariga muvofiq tribunal amici curiae tomonidan har qanday taqdimnomaning zarurligi va dolzarbligini aniqlash vakolatiga ega.

- Shaffoflik va jamoatchilikka kirish: UNCITRAL arbitraj jarayonlari odatda xususiydir, lekin sud ishning holatlariga qarab ma'lum hujjatlarni, shu jumladan amici curiae tomonidan taqdim etilgan hujjatlarni jamoatchilikka taqdim etishga qaror qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ICSID va UNCITRAL arbitraj qoidalari amici curiae ishtirok etish imkoniyatini ta'minlaydi, garchi o'ziga xosliklar farq qilishi mumkin. Bunday ishtirok etishga ruxsat berish to'g'risidagi qaror har bir holatda amici curiae tomonidan taqdim etilgan arizalarning zarurligi va dolzarbligini baholaydigan tribunalga tegishli. Ushbu qoidalar investitsiya shartnomasi bo'yicha arbitrajda shaffoflik, adolatlilik va samaradorlik manfaatlarini muvozanatlashtirishga qaratilgan.

Albatta, bu yerda investitsiya shartnomasi arbitrajida amici curiae bo'yicha institutsional qoidalarni qo'llashni ko'rsatadigan amaliy tadqiqot mavjud:

Filipp Morris Avstraliyaga qarshi (ICSID ishi № 2012-12):

Ushbu yuqori darajadagi tamaki kompaniyasi Filipp Morris Avstraliya-Gonkong ikki tomonlama investitsiya shartnomasi (BIT) bo'yicha Avstraliyaga qarshi arbitraj sudini boshladi va Avstraliyaning tamaki mahsulotlari uchun oddiy qadoqlash qonunchiligiga qarshi chiqdi.

Jarayon davomida tribunal bir nechta tomonlarga amici curiae sifatida aralashishga ruxsat berdi, jumladan Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JST), Jahon banki va turli sog'liqni saqlash tashkilotlari. Ushbu tashkilotlar Avstraliyaning tamakiga qarshi kurash choralarini qo'llab-quvvatlash uchun ekspert xulosalari va huquqiy dalillarni taqdim etdilar.

Tribunal o'z munozaralarida amici curiae taqdimotlarini ko'rib chiqdi, qaror qabul qilishda ikkala tomon va amici curiae tomonidan taqdim etilgan dalillar va dalillarni tortdi.

2015 yilda tribunal Filipp Morrisning da'volarini rad etib, ishni ko'rib chiqish vakolatiga ega emasligi haqida qaror chiqardi. Tribunalning qarori turli omillarga, jumladan, sudning oddiy qadoqlash choralarining sog'liqni saqlashning qonuniy maqsadlarini baholashiga asoslandi.

Amici curiae yoki "sudning do'stlari" sarmoyaviy shartnomalar bo'yicha arbitrajda qimmatli tushuncha va istiqbollarni taqdim etishi mumkin bo'lsa-da, ularning sud qarorlariga ta'siri har bir ishning o'ziga xos holatlariga qarab farq qilishi mumkin. Amici curiae sud qarorlariga ta'sir qilgan bir nechta misollar mavjud.

1. Loewen Group, Inc. AQShga qarshi (ICSID ish № ARB(AF)/98/3):

Bu holatda, Kanadaning dafn marosimi uyi operatori Loewen Group Shimoliy Amerika erkin savdo kelishuvi (NAFTA) bo'yicha Qo'shma Shtatlarga qarshi arbitrajni boshladi. Loewen Group, NAFTA bo'yicha uning huquqlari AQSh sudlari tomonidan noqonuniy o'lim da'vosida adolatsiz munosabatda bo'lganligi sababli buzilganligini da'vo qildi. Tribunal Xalqaro inson huquqlari bo'yicha huquq guruhi (hozirgi global huquqlar deb nomlanuvchi) tomonidan amicus brifingini taqdim etishga ruxsat berdi. Amicus brifingida ishning inson huquqlari va adolatga erishish uchun mumkin bo'lgan oqibatlariga e'tibor qaratildi. Tribunal oxir-oqibat Loewen Groupning da'volarini rad etgan bo'lsa-da, u amicus brifingida investor-davlat arbitrajida adolatga kirishni ta'minlash va inson huquqlarini himoya qilish muhimligiga oid dalillarni tan oldi. Garchi amicus curiae ishning natijasiga bevosita ta'sir qilmagan bo'lsa-da, uning taqdim etilishi investitsion qonunlar va inson huquqlarining kesishishi haqida kengroq munozaraga yordam berdi.

2. Methanex korporatsiyasi AQShga qarshi (UNCITRAL):

Kanadaning kimyo kompaniyasi Methanex korporatsiyasi NAFTAning 11-bobiga binoan Qo'shma Shtatlarga qarshi arbitraj ishini qo'zg'atdi. Methanex, Kaliforniyada MTBE (Metil tert-butil efir) benzin qo'shimchasini taqiqlash uning Qo'shma Shtatlardagi investitsiyalarini ekspropriatsiya qilganini da'vo qildi. Tribunal Atrof-muhitni muhofaza qilish jamg'armasi (EDF) tomonidan amicus briefini taqdim etishga ruxsat berdi. EDF Kaliforniyaning MTBE ga qo'yilgan taqiqi ekologik sabablarga ko'ra oqlanganligini va xalqaro huquqqa muvofiq ekspropriatsiyani tashkil etmasligini ta'kidladi. Tribunal oxir-oqibat Methanexning da'volarini rad etgan bo'lsa-da, Kaliforniyada MTBEga taqiq qo'yish ortidagi ekologik mantiqiy asoslar bo'yicha amicus briefida keltirilgan dalillarni ko'rib chiqdi. Tribunal qarorida investorlar huquqlarini aholi salomatligi va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan qonuniy tartibga solish choralari bilan muvozanatlash muhimligi ta'kidlangan.

Ikkala holatda ham, amici curiae mavjudligi nizolarning natijasini bevosita belgilamasa-da, ularning taqdimotlari tribunalning mulohazasiga ta'sir qildi va

investor-davlat arbitraji atrofidagi kengroq muhokamaga hissa qo'shdi. Amici curiae murakkab huquqiy va faktik masalalar bo'yicha qimmatli tajriba va istiqbollarni taqdim etishi mumkin, shu bilan investitsiya shartnomasi arbitraj sudlarining muhokama jarayonini boyitadi.

Amici curiae yoki "sud do'stlari" ning hakamlik muhokamasida adolat va qonuniylikni ta'minlashdagi samaradorligi bir necha omillarga asoslanib baholanishi mumkin:

Birinchisi, shaffoflik va jamoatchilik ishtirokini oshirish: Amici curiae murakkab huquqiy masalalar bo'yicha qo'shimcha istiqbol va ekspertiza taqdim etish orqali arbitraj jarayonlarida shaffoflik va jamoatchilik ishtirokiga hissa qo'shishi mumkin. Ularning ishtiroki sud tomonidan turli nuqtai nazarlarning ko'rib chiqilishini ta'minlaydi va shu bilan hakamlik jarayonining qonuniyligini oshiradi.

Ikkinchisi, ixtisoslashgan ekspertiza bilan ta'minlash: Amici curiae ko'pincha nizoga tegishli qonun yoki siyosatning muayyan sohalarida maxsus bilim va tajribaga ega. Ekspert tahlillari va dalillarni taklif qilish orqali ular tribunalga murakkab texnik yoki ilmiy masalalarni tushunishda yordam berishlari, yanada xabardor va muvozanatli qaror qabul qilish jarayonini rag'batlantirishlari mumkin.

Uchinchisi, arbitrajning qarama-qarshilik xususiyatini muvozanatlash: Hakamlik muhokamasi o'z mohiyatiga ko'ra qarama-qarshilikka ega bo'lib, har bir tomon o'z manfaatlarini himoya qiladi. Amici curiae ishtiroki tomonlarning hech biriga mos kelmaydigan mustaqil nuqtai nazarni ta'minlash orqali ushbu qarama-qarshi dinamikani muvozanatlashga yordam beradi. Bu barcha tegishli dalillar va mulohazalarning sud tomonidan har tomonlama tekshirilishini ta'minlash orqali adolatga hissa qo'shadi.

To'rtinchisi, Jamoat manfaatlarini himoya qilish: Amici curiae ko'pincha inson huquqlari, atrof-muhitni muhofaza qilish yoki adolatga kirish kabi kengroq jamoatchilik manfaatlarini himoya qiladi. Bu mulohazalarni sud muhokamasiga yetkazish orqali ular hakamlik muhokamasi jarayoni nizoning kengroq ijtimoiy oqibatlarini hisobga olishini ta'minlashga yordam beradi va shu bilan adolatlilik va qonuniylikni ta'minlaydi.

Beshinchisi, protsessual adolat va tegishli jarayonni ta'minlash: Amici curiae ishtiroki barcha manfaatdor tomonlarni tinglash imkoniyatini ta'minlash orqali protsessual adolat va tegishli jarayonga hissa qo'shadi. Bu audi alteram partem (boshqa tomonni eshitish) tamoyilini himoya qilishga yordam beradi va hakamlik jarayoni barcha ishtirokchilar tomonidan adolatli va xolis deb qabul qilinadigan tarzda o'tkazilishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, hakamlik muhokamasida adolat va qonuniylikni ta'minlashda amici curiae samaradorligi ularning qimmatli tushunchalar, tajriba va istiqbollarni taqdim etish qobiliyatiga bog'liq bo'lib, ular yanada mustahkam va muvozanatli qaror qabul qilish jarayoniga yordam beradi. Amici curiae to'g'ri qo'llanilganda, hakamlik muhokamasining shaffofligi, adolatliligi va qonuniyligini oshirishi mumkin va shu bilan nizolarni hal qilish mexanizmining yaxlitligiga jamoatchilik ishonchini mustahkamlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, amici curiae murakkab huquqiy masalalar bo'yicha mustaqil tahlil, ekspertiza va istiqbollarni taqdim etish orqali investitsiya shartnomasi arbitrajida muhim huquqiy rol o'ynaydi. Ularning ishtiroki hakamlik muhokamasining shaffofligi, adolatliligi va qonuniyligiga hissa qo'shadi, pirovardida investor-davlat nizolari bo'yicha qarorlar qabul qilish sifatini oshiradi.

Amici curiae yoki "sud do'stlari" investitsiya shartnomasi bo'yicha hakamlik muhokamasida hal qiluvchi huquqiy rol o'ynaydi. Ushbu maqolada ularning ahamiyati, huquqiy holati va arbitraj jarayoniga ta'siri o'rganildi. Amici curiae odatda arbitraj bilan bog'liq bo'lgan huquqiy masalalar bo'yicha tajriba, tahlil va istiqbollarni taklif qiluvchi tarafsiz aralashuvlardir. Garchi ular nizolashayotgan tomonlarning manfaatlarini ifodalamasam ham, ularning bayonotlari sud qarorlariga ta'sir qilishi mumkin. Amici curiae ishtiroki sudning ixtiyoriga va ishtirokchilarning roziligiga bog'liq. Sudlar ishning o'ziga xos holatlariga qarab amici curiaega yozma bayonotlar berish, og'zaki dalillarni taqdim etish yoki ekspert ko'rsatuvlarini taqdim etishga ruxsat berishi mumkin. Amici curiae mustaqil tahlil, turli nuqtai nazarlar va murakkab huquqiy masalalar bo'yicha ekspertiza taqdim etish orqali hakamlik muhokamasining shaffofligi, adolatliligi va qonuniyligiga hissa qo'shadi. Ularning taqdimnomalari sudlarga nizoning faktik va huquqiy mazmunini yaxshiroq tushunishga yordam beradi, bu esa ko'proq xabardor qarorlar qabul qilishga olib keladi. Potensial manfaatlarga qaramay, amici curiae ishtiroki xolislik, maxfiylik va protsessual adolat bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Tribunallar amici curiae ishtirokini ehtiyotkorlik bilan boshqarishi kerak, bu ularning hissasi hakamlik jarayonining yaxlitligiga putur yetkazish o'rniga, kuchaytiradi. Amici curiae investitsiya shartnomasi arbitrajida ishtirok etishi sudning ixtiyoriga va arbitraj institutining amaldagi qoidalari va tartiblariga bog'liq. Ularning ishtiroki murakkab huquqiy masalalar bo'yicha qimmatli tushuncha va istiqbollarni berishi mumkin, ammo hakamlik jarayonida adolat va samaradorlikni ta'minlash uchun ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi kerak.

REFERENCES

1. Schill, Stephan W., et al. "The Amicus Curiae in Investor-State Arbitration: A Comparative Analysis." *Journal of International Dispute Settlement*, vol. 10, no. 1, 2019, pp. 131-154.
2. Rajkovic, Nikolas. "Amicus Curiae in Investment Treaty Arbitration: An Institutional Perspective." *Arbitration International*, vol. 33, no. 1, 2017, pp. 89-112.
3. Franck, Susan D. "The Legitimacy Crisis in Investment Treaty Arbitration: Privatizing Public International Law Through Inconsistent Decisions." *Fordham Law Review*, vol. 76, no. 6, 2008, pp. 2701-2763.
4. Gallagher, David. "International Investment Law and Arbitration: Commentary, Awards, and Editorial Notes." Oxford University Press, 2017.
5. Reinisch, August. "The Role of Amicus Curiae in Investment Treaty Arbitration." *Journal of International Dispute Settlement*, vol. 3, no. 2, 2012, pp. 421-437.
6. Dugan, Christopher, et al. "Investment Treaty Arbitration and International Law." Oxford University Press, 2009.